

Мусин Беймбет Маликовичтің «8D04113 – Мемлекеттік басқару» білім беру бағдарламасы бойынша доктор дәрежесін алу үшін дайындалған «Энергетика саласын мемлекеттік реттеу (Батыс Қазақстан облысының мысалында)» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми рецензенттің жазбаша пікірі

№	Критерийлер	Критерийлерге сәйкес келеді (бір жауап нұсқасын белгілеңіз)	Ресми кеңесшінің ұстанымын негіздеу
1.	Диссертация тақырыбы (бекіту күніне) ғылыми даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес келеді.	<p>1.1 Ғылыми дамудың басым бағыттарына немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі:</p> <p>1) Диссертация мемлекеттік бюджеттен қаржыландырылатын жоба немесе мақсатты бағдарлама шеңберінде орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету)</p> <p>2) Диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету)</p> <p>3) Диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылыми дамудың басым бағытына сәйкес келеді (бағыт көрсетіледі)</p>	<p>Диссертациялық жұмыстың тақырыбы мемлекеттік реттеуді басқаруды дамытудың басым бағыттарына сәйкес келеді, атап айтқанда энергетикалық сектордың ролі, энергетика саласын мемлекеттік реттеу мәселелері, өңірдегі энергетиканы дамыту перспективалары.</p> <p>Диссертация Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадамның 50-ші қадамын жүзеге асыру аясында, сонымен қатар энергиямен жабдықтау сенімділігін арттыруға, өңірлерде электр энергиясын тасымалдау құнын төмендетуге және тұтынушылар үшін электр энергиясының құнын төмендетуге мүмкіндік беретін «Аймақтық электр желілері компанияларын (ӨЭК) біріктіру» 51-ші қадамына, сонымен қатар, диссертация тақырыбы күрделі шығындарды қаржыландыру үшін тұрақты бөлікті бөлу арқылы тарифтік құрылымды өзгертуді көздейтін «Өнеркәсіпке инвестицияларды ынталандыратын электр энергетикасында жаңа тарифтік саясатты іске асыру» 52-қадамына сәйкес келеді.. Сонымен, диссертация тақырыбы Қазақстан Республикасының электр энергетикасын дамытудың 2035 жылға дейінгі тұжырымдамасында бекітілген, оның ішінде электр энергетикасын дамытудың басым бағыттарына толығымен сәйкес келеді.</p>
2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға айтарлықтай үлес қосады/қоспайды және оның маңыздылығы жақсы ашылмаған/жақсы ашылмаған	Диссертациялық зерттеу барысында алынған ғылыми нәтижелер Қазақстан Республикасының энергетикалық кешенінің өзекті мәселелерін шешуге бағытталған. Зерттеудің

			практикалық маңыздылығы болып алынған қорытындылар мен ұсыныстарды Қазақстан Республикасының энергетикалық саясатын әзірлеуде пайдалануға болады. Зерттеу энергетикалық секторды мемлекеттік реттеу саласындағы ғылыми білімдерді дамытуға елеулі үлес қосады.
3.	Тәуелсіздік принципі	Тәуелсіздік деңгейі: 1) Жоғары; 2) Орташа; 3) төмен; 4) Тәуелсіздік жоқ	Айта кету керек, зерттеуде қарастырылып отырған мәселелер теориялық материалдың кең қамтылуы арқылы, терең талдау және автордың көзқарастары мен тұжырымдарымен дәлелденеді. Бұл өз кезегінде докторантқа энергетика саласын мемлекеттік реттеу тиімділігін арттыруға бағытталған тиісті қорытындылар жасауға және ұсыныстар жасауға мүмкіндік берді. Осылайша, еңбек ғылымға айтарлықтай үлес қосып, тақырыбтың маңыздылығы жақсы дәлелденген.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертацияның өзектілігін негіздеу: 1) негізделген; 2) ішінара негізделген; 3) Негізделмеген.	Энергетика саласы Қазақстан экономикасының негізгі салаларының бірі болып табылады, оның тиімділігі ұлттық экономиканың барлық салаларының дамуы тәуелді. Осыған байланысты энергетика саласын мемлекеттік реттеу мәселелері ерекше маңызға ие. Батыс Қазақстан облысы көмірсутегінің айтарлықтай қоры мен жаңартылатын энергия көздерін дамыту әлеуеті бар еліміздің маңызды энергетикалық орталықтарының бірі болып табылады. Осы аймақтағы энергетикалық секторды мемлекеттік реттеуді зерттеу саланы басқару тиімділігін арттыру үшін практикалық маңызы бар. Қазақстанның отын-энергетикалық кешенін дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Президентінің бес институционалдық реформасын іске асыру жөніндегі 100 нақты қадамды іске асыру тұрғысында, Қазақстан Республикасының отын-энергетика кешенін дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын іске асыру аясында энергетика саласы ерекше өзекті бола бастады.
		4.2 Диссертацияның мазмұны диссертация тақырыбын қамтиды: 1) Қамтиды;	Диссертациялық жұмыстың тақырыбы зерттеу сұрақтарын толық қамтиды, диссертацияның бөлімдерінде көрсетілген тұжырымдардың қатаң жүйелілігімен, жақсы баяндалуымен,

		2) ішінара қамтиды; 3) Қамтымайды	айқындылығымен және негізділігімен сипатталады.
		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді: 1) сәйкес келеді; 2) ішінара сәйкес келеді; 3) сәйкес келмейді	Автор Батыс Қазақстан облысының мысалында энергетика саласын мемлекеттік реттеуді жетілдіру бойынша реттеу мен басқарудың тұрақтылығы мен тиімділігін арттыруға баса назар аудара отырып, ұсынымдар әзірлеген. Қойылған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу үшін энергетика саласын мемлекеттік реттеудің теориялық және практикалық аспектілері бойынша шетелдік және отандық ғалымдардың пікірлерін жалпылау және жүйелеу, сондай-ақ қолдану тәжірибесін талдау негізінде басқа елдердегі әртүрлі модельдерді және өз ұсыныстарын ұсынған. Осыған орай, автордың жұмысы алға қойған мақсат және міндеттері объективті түрде шешілген.
		4.4 Диссертацияның барлық бөлімдері мен ұсынымдары логикалық түрде өзара байланысты: 1) толығымен өзара байланысты; 2) қатынас ішінара; 3) қатынас жоқ	Докторлық диссертация аяқталған ғылыми жұмыс. Диссертацияның барлық тараулары мен ұсынымдары бір-бірімен толығымен байланысты.
		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (принциптер, әдістер) белгілі шешімдермен салыстырғанда дәлелденіп, бағаланады: 1) сыни талдау бар; 2) ішінара талдау; 3) талдау өз пікірін емес, басқа авторлардың дәйексөздерін білдіреді	Докторант әзірлеген жаңа ұсыныстар энергетика саласын мемлекеттік реттеудің қолданыстағы тәжірибесі контекстінде дәлелденген, сыни тұрғыдан қайта ойластырылған және бағаланған. Автордың бұл тақырыпта ұзақ уақыт бойы зерттеу жүргізіп келе жатқанын ескерсек, кейбір ұсыныстардың қазірдің өзінде тәжірибеде қолданылып жатқанын атап өткен жөн.
5.	Ғылыми жаңалық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма? 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (25%-дан азы жаңа)	Ғылыми нәтижелер мен ережелер ішінара жаңа, өйткені автор шетелдік, сондай-ақ отандық ғалымдардың еңбектерін зерделеу, эмпирикалық зерттеудің, сипаттаудың және салыстырудың әртүрлі әдістерін пайдалана отырып, терең талдаудың негізінде ғылыми нәтижелер мен ережелерді әзірледі. (70%)
		5.2 Диссертацияның тұжырымдары жаңа ма? 1) толықтай жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа);	Диссертацияның қорытындылары ішінара жаңа, негізделген және Scopus деректер базасына енгізілген халықаралық басылымдарда ұсынылған. Зерттеу нәтижелері

		3) жаңа емес (25-тен аз жаңа%)	тұжырымдамалық бағдарламаларды әзірлеуде пайдаланылуы мүмкін
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген: 1) толықтай жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (25%-дан азы жаңа)	Жұмыста ұсынылған техникалық, технологиялық және экономикалық шешімдер ішінара жаңа болып табылады. Автор Батыс Қазақстан облысындағы энергетика саласын мемлекеттік реттеуді талдап, сонымен қатар энергетикалық ресурстарды басқару тиімділігі мен өңірдің тұрақты дамуы сияқты факторларды анықтауға бағытталған сараптамалық сауалнама нәтижелерін ұсынды. Бұл факторлар техникалық тұрғыдан жақсы анықталған және негізделген, бұл сөзсіз энергетикалық саланы реттеуді жақсартуға ықпал ететін экономикалық және басқару шешімдерін қамтиды. (68%)
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми маңызды дәлелдерге негізделген немесе жеткілікті түрде дәлелденген (qualitative research мен өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша оқыту бағыттары үшін)	Барлық негізгі тұжырымдар негізді, оны қорытынды жасамас бұрын Батыс Қазақстан облысының энергетика саласын мемлекеттік реттеудің қазіргі жағдайын жан-жақты және жан-жақты талдаған автордың көзқарасы дәлелдейді. Автор қолданыстағы реттеу үлгілерінің күшті және әлсіз жақтарын зерттеді, сондай-ақ энергия ресурстарын басқарудың жаңа тәсілдерін сәтті енгізуге әсер ететін факторларды анықтады.
7.	Қорғауға ұсынылған негізгі ұсынымдар	Әрбір ұсынымдар бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет: 7.1 Позитивті дәлелденді ме? 1) дәлелденген; 2) жеткілікті дәлелденген; 3) дәлелденбеген; 4) дәлелденбеген 7.2 Бұл тривиальды ма? 1) иә; 2) жоқ 7.3 Бұл жаңа ма? 1) иә; 2) жоқ 7.4 Қолдану деңгейі: 1) тар; 2) орташа;	№1 ұсыныс – дәлелденген; тривиальды емес, жаңа емес, қолдану деңгейі кең. Тәуелсіздік алғаннан бері Қазақстан көп нарықтық модельді дамыту арқылы электр энергетикасы саласын реформалаудың бастапқы табыстарын жалғастырған жоқ. Керісінше, мемлекеттік реттеуге қайта оралу және электр энергиясы активтеріне мемлекеттік меншік құқығын арттыру сектордағы тоқырауға және тиімділіктің төмендеуіне әкелді. Жұмыс бұл тәсілдің кең қолдану мүмкіндігіне қарамастан энергетикалық сектордағы бәсекелестік пен нарықтық қатынастарды жақсартуға кедергі келтіретінін дәлелдейді. №2 ұсыныс – дәлелденген, тривиальды емес, жаңа, қолдану деңгейі кең. Қазіргі уақытта Қазақстанның электр энергиясы нарығы қалыптасып, дамуын жалғастыруда. Осыған байланысты автор

		<p>3) кең 7.5 Мақалада дәлелденді ме? 1) иә; 2) жоқ</p>	<p>энергетика саласындағы мәселелерді бақылауға, талдауға және шешуге мүмкіндік беретін «Энергетикалық мәселелер тізілімі» платформасын енгізуді ұсынды. Бұл платформа ашықтықты, тиімділікті арттыруға және туындаған проблемаларға уақтылы жауап беруге көмектеседі, бұл электр энергетикасы саласын одан әрі дамыту үшін жаңа және перспективалы шешім болып табылады.</p> <p><i>№3 ұсыныс</i> – дәлелденген, тривиальды емес, жаңа, қолдану деңгейі кең.</p> <p>Электр энергиясы бағасының тұрақтылығы мен ашықтығын қамтамасыз ету тәсілі ретінде ағымдағы тарифтік саясатты талдау және оның негізгі проблемаларын анықтау негізінде тарифтік реттеудің бәсекеге қабілетті моделін енгізу ұсынылып отыр. Автор бұл модель тұтынушылар мен инвесторлардың сенімін арттыруға, сондай-ақ электр энергетикасы секторының тұрақты дамуына ықпал ететінін дәлелдеді, бұл оны экономиканың басқа аймақтары мен секторларында қолдануға мүмкіндік береді.</p> <p><i>№4 ұсыныс</i> – дәлелденген, тривиальды емес, жаңа, қолдану деңгейі кең.</p> <p>Автор қазіргі жағдайды және Қазақстанның энергетикалық жүйесіне криптоминингтің әсерін бағалады. Зерттеуде еліміздің энергетикалық жүйесінің қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, Батыс Қазақстан облысының энергетикалық мәселелерін шешу үшін криптомининг саласын қосымша инвестиция көзі ретінде қарастыру ұсынылады. Бұл тәсіл аймақтың энергетикалық инфрақұрылымын жақсарту және оның тұрақты дамуын қамтамасыз ету үшін жаңа мүмкіндіктер ашады.</p>
8.	Сенімділік принципі. Берілген ақпарат көздері мен сенімділігі	<p>8.1 Әдістемені таңдау негізделген немесе әдістеме жеткілікті түрде егжей-тегжейлі сипатталған 1) иә; 2) жоқ</p>	<p>Диссертациялық жұмыста Батыс Қазақстан облысының мысалында энергетика саласын мемлекеттік реттеуді жетілдіру әдістемесі жеткілікті түрде негізделіп, сипатталған. Жұмыста теориялық және әдістемелік аспектілер, сондай-ақ энергия ресурстарын басқарудың қолданыстағы жүйесін талдау</p>

			берілген. Автор ғылыми зерттеудің заманауи әдістерін, сондай-ақ компьютерлік технологияны пайдалана отырып деректерді өңдеу және түсіндіру әдістерін толық пайдаланады.
		8.2 Диссертациялық жұмыстың нәтижелері ғылыми зерттеудің заманауи әдістерін және компьютерлік технологияларды пайдалана отырып деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістерін қолдану арқылы алынды: 1) иә; 2) жоқ	
		8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған байланыстар мен заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша оқыту бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденген): 1) иә; 2) жоқ	Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған байланыстар мен заңдылықтар тәжірибелік зерттеулермен дәлелденеді және бекітіледі.
		8.4 Маңызды мәлімдемелер қазіргі және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелер арқылы расталған/ішінара расталған/қолдалмаған	Маңызды мәлімдемелер экономика, салық және қаржы саласындағы қазіргі ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталады.
		8.5 Пайдаланылған әдебиет көздері әдебиеттерге шолу жасау үшін жеткілікті/жеткіліксіз	Автор 182 әдебиет көзін пайдаланды, бұл әдебиеттерге шолу жасау үшін жеткілікті.
9	Практикалық құндылық принципі	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы бар: 1) иә; 2) жоқ	Диссертацияның маңызды теориялық маңызы бар, ол энергетикалық секторды мемлекеттік реттеу саласындағы теориялық ережелерді жалпылаудан көрінеді. Жұмыста энергетикалық нарықтарды басқару мен реттеудегі халықаралық тәжірибелер сипатталған. Диссертацияның нәтижелерін энергетика және мемлекеттік басқару саласындағы мамандарды даярлау үшін оқу үдерісінде пайдалануға болады.

		<p>9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді тәжірибеде қолдану ықтималдығы жоғары:</p> <p>1) иә; 2) жоқ</p>	<p>Теориялық қағидалар, қорытындылар және ғылыми-практикалық ұсыныстар түрінде берілген зерттеу барысында алынған нәтижелер энергетика саласындағы мемлекеттік реттеу институттарын жетілдіру, нарықты дамыту сияқты ғылымдағы өзекті бағыттарды дамытуға негіз бола алады. тетіктері мен энергия ресурстарын басқару тиімділігін арттыру. Зерттеу нәтижелері жоғары практикалық және нарықтық экономика жағдайында энергетикалық секторды басқарудың жаңа әдістерін әзірлеу мен енгізуде одан әрі қолдану үшін пайдаланылуы мүмкін.</p>
		<p>9.3 Тәжірибе бойынша ұсыныстар жаңа ма?</p> <p>1) толықтай жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (25%-дан азы жаңа)</p>	<p>Жұмыс жеткілікті түрде дәлелденген және Батыс Қазақстан облысының энергетика саласын мемлекеттік реттеуді жетілдірудің алғашқы кезеңдерін табысты жүзеге асыру бойынша жаңа ұсыныстарды қамтиды. Берілген ұсынымдар негізді, жаңа және іске асыру үшін айтарлықтай бюджеттік қаражатты, адам ресурстарын немесе басқа да үлкен күш-жігерді қажет етпейді.</p>
10.	Жазылу және дизайн сапасы	<p>Академиялық жазбаның сапасы:</p> <p>1) жоғары; 2) орташа; 3) орташадан төмен; 4) төмен.</p>	<p>Авторлық диссертация жоғары сапалы академиялық жазуымен ерекшеленеді, сонымен қатар тиісті деңгейде біліктілік жұмысына қойылатын талаптарға сай келеді.</p>

Диссертациялық жұмыс ғылыми, әдістемелік және практикалық нәтижелер жиынтығын қамтиды, аяқталған ғылыми жұмыс болып саналады. Жұмыста Қазақстан Республикасындағы энергетика саласын мемлекеттік реттеудің өзекті мәселесін шешуге бағытталған бірқатар авторлық ұсыныстар ғылыми негіздемеге ие. «8D04113 – Мемлекеттік басқару» білім беру бағдарламасы бойынша доктор дәрежесін алу үшін «Энергетика саласын мемлекеттік реттеу (Батыс Қазақстан облысының мысалында)» тақырыбына дайындалған диссертациялық жұмысы дәрежеге қойылатын талаптарға сәйкес келеді.

Пікір жазушы:
Академик Е.А. Бокетов атындағы Қарағанды университетінің
«Экономика және халықаралық бизнес» кафедрасының профессоры,
экономика ғылымдарының кандидаты

РАСТАЙМЫН

Ғалым хатшы *Н.Е. Тутинова*
Н.Е. Тутинова

2024 ж. 26 маусым

Сабыржан А.